

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen, Gemeente Diemen

Argo 131

ARCHEOLOGENBUREAU
ARGO

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

Opdrachtgever:	Van Riezen & Partners B.V.
Bevoegd gezag:	Gemeente Diemen
Gemeente:	Diemen
Plaats:	Diemen
Toponiem:	Wilhelminaplantsoen 1
Onderzoeksmeldingsnr.:	4552924100
Coördinaten:	126.068/483.759 (N) 126.098/483.750 (NO) 126.082/483.709 (Z) 126.062/483.723 (ZW)
Veldteam:	n.v.t.
Titel:	Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen
Rapportnr.:	Argo 131
Auteur(s):	L. Kleij & J.P.L. Vaars
Illustraties:	L. Kleij (tenzij anders vermeld)
Fotografie:	L. Kleij (tenzij anders vermeld)
Opmaak:	L. Kleij
Dataverwerking:	L. Kleij
Datum uitgave:	Juli 2017
Versienummer:	02
Autorisatie:	A. Médard (Archeologenbureau Argo)
ISSN:	1879-7091

Eventuele vragen over dit rapport kunnen aan de auteur worden gesteld via onderstaand mailadres:
info@archeologenbureauargo.nl

Disclaimer:

Archeologenbureau Argo en de samensteller(s) van dit rapport kunnen niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade (direct of indirect danwel gevolgschade) voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Archeologenbureau Argo betracht de grootste zorgvuldigheid bij het uitvoeren van al haar onderzoeken. De aard van archeologisch onderzoek en in het bijzonder de steekproefsgewijze benadering die inherent is aan archeologisch vooronderzoek maakt het echter onmogelijk garanties te geven ten aanzien van de resultaten van dergelijk onderzoek.

© Archeologenbureau Argo

Archeologenbureau Argo
 Oud-Zaenden 2B
 1506PE
 Zaandam

075-6314418
info@archeologenbureauargo.nl
www.archeologenbureauargo.nl

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	4
2.	Bureauonderzoek.....	5
2.1	Doelstelling en methode.....	5
2.2	Beleid.....	6
2.2.1	Landelijk beleid.....	6
2.2.2	Provinciaal beleid.....	6
2.2.3	Gemeentelijk beleid.....	6
2.2.4	Status plangebied.....	7
2.3	Geo(morfo)logie.....	7
2.4	Bewoningsgeschiedenis.....	8
2.5	Historische kaarten.....	8
2.6	Bekende archeologische waarden.....	11
2.6.1	AMK-monumenten.....	11
2.6.2	Onderzoeken.....	10
2.6.3	Waarnemingen en vondstmeldingen.....	11
2.7	Verwachtingsmodel.....	12
3.	Samenvatting en advies.....	13
4.	Literatuur.....	14

Bijlagen

1. Stappenplan Archeologie
2. Tabel archeologische en geologische perioden
3. Afkortingenlijst
4. Onderzoeken, vondstmeldingen en waarnemingen op Archis

1. Inleiding

In dit rapport worden de resultaten weergegeven van een door Archeologenbureau Argo uitgevoerd archeologisch bureauonderzoek. Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 1.143 m² en is gelegen aan de noordwestrand van de gemeente Diemen, aan de kruising Ouddiemerlaan, Wilhelminaplantsoen en Prinses Beatrixlaan, centraal gelegen tegenover het winkelcentrum Diemerplein (afbeelding 1). Tot voor kort stond op de locatie een postkantoor. Momenteel is het terrein onbebouwd.

De aanleiding tot het onderzoek werd gevormd door de voorgenomen bouw van 10 stadswoningen (afbeelding 2). Omdat het voornemen niet past binnen de kaders van het ter plaatse geldende bestemmingsplan, dient een omgevingsvergunning in afwijking van het bestemmingsplan aangevraagd te worden.

Afbeelding 1. Het plangebied (rood ingevuld) op een uitsnede van de moderne topografische kaart.

Afbeelding 2. Door de opdrachtgever geleverd plan van de toekomstige situatie.

2. Bureauonderzoek

2.1 Doelstelling en methode

De eerste fase van archeologisch vooronderzoek bestaat uit een bureauonderzoek (bijlage 1). Een bureauonderzoek kan worden omschreven als een inventarisatie van bekende of te verwachten archeologische waarden op het schaalniveau van het individuele plangebied. Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een omschreven gebied. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerde archeologische verwachting op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek. Het rapport bevat, waar mogelijk, gegevens over aan- of afwezigheid, aard, omvang, ouderdom, gaafheid, conservering en (relatieve) kwaliteit van archeologische waarden, ondergrondse bouwhistorische waarden en aardwetenschappelijke eigenschappen. Afhankelijk van de omvang van de toekomstige (planologische) ingreep en werkzaamheden (de aanleiding tot het bureauonderzoek) zullen aanvullende gegevens moeten worden verzameld. Archeologenbureau Argo maakt voor haar bureauonderzoeken gebruik van bodemkundige, geomorfologische, geologische, topografische en historische kaarten. Conform de verplichtingen in de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 4.0) worden tevens de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en ARCHIS (archeologische databank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) geraadpleegd. Indien beschikbaar en relevant bij een bureauonderzoek, worden ook bouw- en constructietekeningen van te slopen of te wijzigen (historische) bouwwerken, gegevens van milieukundig bodemonderzoek, lucht- en satellietfoto's en het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) geraadpleegd. Ook archiefonderzoek kan deel uitmaken van een bureauonderzoek. Hierbij moet men niet alleen denken aan onderzoek in historische archieven, ook bouwhistorische gegevens (KICH, sinds begin 2013 overgegaan in AtlasLeefomgeving) en de collectie van archeologische depots kunnen relevant zijn bij bureauonderzoek. Zo mogelijk en indien relevant wordt contact opgenomen met lokale historici, archeologisch regio-specialisten en (amateur)archeologen. De tijdens onderhavig onderzoek geraadpleegde bronnen worden, indien deze relevante informatie hebben opgeleverd, in de komende (sub)hoofdstukken behandeld.

2.2 Beleid

2.2.1 Landelijk beleid

-Verdrag van Malta

Het is in Nederland verplicht om bij ruimtelijke besluitvorming de archeologische belangen mee te wegen. In 1992 is in Valletta het Verdrag van Malta ondertekend door Nederland. De belangrijkste uitgangspunten van het Verdrag van Malta zijn het streven naar behoud in de bodem (behoud in situ), het vroegtijdig betrekken van archeologie in ruimtelijke ordeningsprocessen en tenslotte, wanneer behoud in situ niet mogelijk is, het "de verstoorder betaalt" principe. Na het ondertekenen van dit verdrag werd, in afwachting van de implementatie in de Nederlandse wetgeving, steeds vaker al "in de geest van Malta" gehandeld.

-De Wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ, 1 september 2007) .

Deze wet is in feite de implementatie in de Nederlandse wet van het Verdrag van Malta inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed. Dit geldt voor iedereen die bodemingrepen gaat (laten) uitvoeren: zowel particulieren als bedrijven, projectontwikkelaars en (lokale) overheden.

-De Nota Belvédère

Deze nota uit 1999 is een initiatief van de ministeries van VROM, OCW, LNV en V&W en gaat over de samenhang tussen cultuurhistorische waarden en ruimtelijke inrichting. In de nota is een aantal gebieden geselecteerd met cultuurhistorische waarden.

2.2.2 Provinciaal beleid

"Het archeologiebeleid van de provincie Noord-Holland richt zich op het leesbaar houden van de ontstaansgeschiedenis van de provincie. De provincie is voorstander van het bewaren van het erfgoed in de bodem (in situ). Om het behoud in de bodem van zoveel mogelijk archeologische waarden te waarborgen, zal de provincie in zowel haar eigen ruimtelijke plannen als in de plannen die zij toetst het behoud als afwegingscriterium mee laten wegen. De meeste archeologische vindplaatsen zijn onbekend, omdat ze onder het maaiveld verborgen liggen. Om te voorkomen dat de waardevolle informatie verloren gaat, moeten deze overblijfselen zo vroeg mogelijk in de planontwikkeling door een archeologisch vooronderzoek worden gelokaliseerd en gewaardeerd. Bij toetsing wordt nagegaan of bij de planvorming voldoende archeologisch vooronderzoek is verricht op basis waarvan een afgewogen besluit kan worden genomen. Wanneer behoud niet mogelijk is, wordt allereerst vastgesteld of de aantasting onvermijdelijk wordt geacht. Er moet een zwaarwegend maatschappelijk belang in het geding zijn, wil de aantasting als onvermijdelijk worden aangemerkt. Ook moet worden vastgesteld dat er redelijkerwijs geen alternatieve oplossingen voorhanden zijn. Indien de aantasting onvermijdelijk is dient de informatie van het bodemarchief te worden veiliggesteld door middel van een wetenschappelijk verantwoord onderzoek, uitgevoerd volgens algemeen geldende normen/richtlijnen KNA" (bron: provincie Noord-Holland). Ook beschikt de provincie Noord-Holland over de digitale Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie. Deze kaart geeft in verschillende kaartlagen informatie over landschapstypen, aardkundige waarden, cultuurhistorische objecten, archeologische verwachtingen en structuurdragers als molens, militaire structuren en historische dijken. De informatiekaart is een geografische uitwerking van de Leidraad landschap en Cultuurhistorie en een herziening van de Cultuurhistorische Waardenkaart en is te raadplegen op <http://maps.noord-holland.nl/extern/gisviewers/ilc/>.

2.2.3 Gemeentelijk beleid

Sinds de invoering en implementatie van de hernieuwde Monumentenwet, de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) en de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO) in 2007 is het archeologisch beleid bij de gemeenten komen te liggen, waarbij zij archeologische waarden volwaardig dienen te laten meewegen in de ruimtelijke planvorming.

De gemeente Diemen heeft het bevoegd gezag over het plangebied en kan in een vroeg stadium ruimtelijke ontwikkelingen sturen als ergens archeologische waarden bestaan of vermoed worden. Dit is in overeenstemming met het beleid van het Rijk.

Het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland heeft in 2003 een cultuurhistorische beleidsnota voor Diemen opgesteld, hierin is o.a. het gemeentelijk beleid ten aanzien van de archeologie opgenomen (Alders et al., 2003). Het uitgangspunt van de nota is dat het cultuurhistorische beleid in zijn geheel bij de gemeente wordt ondergebracht. Hierbij zijn vier doelen gesteld:

- De aanwezige cultuurhistorische waarden inventariseren en documenteren.
- Deze waarden beschermen door beheer en instandhouding te stimuleren en waar nodig te ondersteunen.
- 'Behoud door ontwikkeling realiseren' door het aangeven van mogelijkheden waardoor op verantwoorde wijze een nieuwe toekomst wordt geboden aan de aanwezige cultuurhistorische waarden.
- De bewustwording over de cultuurhistorie van Diemen vergroten en de samenwerking met externe partijen die te maken hebben met cultuurhistorie versterken.

Wat betreft de ruimtelijke ordening en planontwikkeling stelt de nota dat de afweging van het belang van archeologisch erfgoed plaats moet vinden binnen de ruimtelijke ordening. Het uitgangspunt hierbij is dat: archeologie één van de onderwerpen is waarover in het kader van planvorming door middel van vooronderzoeken informatie verzameld moet worden. Ook bij het verlenen van medewerking aan de ontwikkeling van ruimtelijke plannen van derden toetsen burgemeester en wethouders deze aan de

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

consequenties voor het bodemarchief. Indien archeologie vroegtijdig in het planproces wordt meegenomen en integraal onderdeel uitmaakt van de planontwikkeling, worden vertragingen en onnodige kosten voorkomen en kunnen opgravingen worden voorkomen.

Het ligt in de bedoeling dat de provincie een kaart samenstelt waarop de archeologische attentiegebieden staan, dat wil zeggen de gebieden waarbinnen bij planvorming rekening moet worden gehouden met archeologische waarden. Aangezien dit in het uiterste geval kan leiden tot het aanwijzen van (vrijwel) het gehele gemeentelijke grondgebied, is een attentiekaart samengesteld, gebaseerd op de gegevens van de Archeologische Monumentenkaart (de AMK), die ook in de provinciale cultuurhistorische waardenkaart is verwerkt, aangevuld met enkele belangrijke archeologische verwachtingsgebieden in Diemen. Deze kaart maakt een genuanceerd en afgewogen gemeentelijk archeologisch-ruimtelijk beleid mogelijk.

De gemeente zal plannen toetsen aan de archeologische beleidskaart voor Diemen en zal besluiten tot het wel of niet doen van onderzoek. Met name bij bouwplannen die in opdracht van de gemeente worden uitgevoerd, zal vooraf de archeologiekaart worden geraadpleegd. Daarnaast zal de gemeente bij ruimtelijke ontwikkelingen vooraf een archeologische inventarisatie laten verrichten met als doel om gevonden resultaten zo mogelijk te integreren in de ruimtelijke plannen. Er zijn in het geval van het aantreffen van belangrijke archeologische waarden vier mogelijkheden:

1. Het plan wordt aangepast en de archeologische waarden blijven in de bodem behouden.
2. Het terrein wordt beschermd door plaatsing op de lijst van beschermde archeologische monumenten.
3. Als de aanwezigheid van archeologische waarden onduidelijk is kan worden volstaan met archeologisch toezicht tijdens de werkzaamheden.
4. Indien er geen andere opties zijn, kan worden besloten tot een opgraving.

Bij grotere ontwikkelingsplannen kunnen combinaties van bovenstaande mogelijkheden voorkomen.

2.2.4 Status plangebied

-Uit de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) blijkt dat het plangebied niet is gekarteerd. De dichtstbijzijnde gebieden die wel in kaart zijn gebracht bevinden zich 250 meter ten noorden en 450 meter ten zuidwesten van het plangebied, aan deze gebieden is een lage trefkans toegewezen. De betrouwbaarheid van deze trefkans is echter zeer twijfelachtig omdat binnen het gekarteerde gebied ten noorden van het plangebied ook het historisch rijke Oud-Diemen en het noordelijke deel van de Ouddiemerlaan gelegen is.

-Uit het bestemmingsplan Diemen centrum blijkt dat het plangebied valt binnen het waardegebied archeologie 2, hiervoor geldt dat bij grondroerende activiteiten met een oppervlakte van meer dan 50 m² archeologisch onderzoek verricht moet worden (bron: www.ruimtelijkeplannen.nl). Aangezien de voorgenomen ontwikkeling deze grens overschrijdt is een archeologisch onderzoek verplicht.

2.3 Geo(morfo)logie

Bij het opstellen van een archeologische verwachting wordt veelvuldig gebruik gemaakt van de relatie die bestaat tussen de situering van de archeologische vindplaatsen en het landschap, of zelfs specifieke landschapselementen. Deze relatie (locatiekeuzefactoren) verschilt per archeologische periode en per complextype.

De afzettingen die rond en in Diemen aan het oppervlak en in de ondiepe ondergrond liggen, zijn gevormd tijdens het Holoceen. In de beginperiode van het Holoceen (ca. 8800 v.Chr.) steeg de zeespiegel met als gevolg dat grote delen van het kustgebied overspoeld raakten. Hierdoor ontstond het Getijdenbekken van Holland. Aan de zeezijde hiervan werden lage strandwallen gevormd waarachter zich een gebied met wadden en kwelders uitstrekte. In dit gebied vonden op verschillende plaatsen afzettingen van zand, lichte of zware klei plaats. Meer landinwaarts steeg de grondwaterspiegel en werd er een veenpakket gevormd, het Basisveen Laagpakket.

Vanaf ca. 3000 jaar v.Chr. nam de snelheid van de relatieve zeespiegelstijging af. Hierdoor nam de aanvoer van zand naar de kust toe en dit resulteerde uiteindelijk tot het aan elkaar groeien van de strandwallen. Op enkele plaatsen bleef de kustlijn echter open door de mondingen van de rivieren. Dankzij het neerslagoverschot en de aanvoer van rivierwater werd het grondwater in het gebied achter de strandwallen steeds zoeter. Dit zoete water resulteerde uiteindelijk in grootschalige veenontwikkeling. Dikke veenkussens (het Holland laagveen) staken uit boven het omringende landschap en de zeespiegel. Het drassige gebied werd ontwaterd door vele riviertjes en stroompjes, één van deze veenriviertjes was de Diem die ten oosten van het huidige Diemen stroomde.

Ruim voor het begin van de jaartelling begonnen de mondingen van de grote rivieren zich te verruimen en brak de zee rond de bestaande riviermondingen binnen tot het achterliggende veengebied. Op verschillende plaatsen leidde dit tot erosie van het Hollandveen en de afzetting van kleidekken (behorende tot het laagpakket van Walcheren, onderdeel van de Formatie van Naaldwijk).

Rond het jaar 900 kwam er een einde aan de veengroei. Dit is ook de periode waarin er in Noord-Holland op grote schaal begonnen werd met de ontginning van de veengebieden. Oorspronkelijk lag het oppervlak van het Hollandveen boven NAP maar door oxidatie, ontginning, ontwatering door drainage en turfwinning kwam het maaiveld steeds lager te liggen. Veel gebieden kwamen uiteindelijk 1 á 2 m onder de zeespiegel te liggen, dit bracht risico's met zich mee wat betreft overstromingen. Gedurende de 12e eeuw vonden er een aantal grote stormen plaats waarbij veel land in het water verdween. Dit was aanleiding tot de grootschalige aanleg van dijken.

Tijdens de periode van overstromingen zijn er een aantal meren ontstaan, deze meren zijn door de

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

afgraving van veen vergroot. Ook zijn er nieuwe plassen ontstaan door de veenwinning. Wind zorgde er op deze grote wateroppervlakken voor dat het water steeds meer land van de randen afsloeg. De steeds groter wordende meren waren een probleem en werden in de loop der eeuwen voor een groot deel drooggemalen. Dit gold ook voor het Diemer- en Bijlmermeer, deze zijn in respectievelijk 1629 en 1627 drooggelegd en vormen tegenwoordig het Watergraafsmeer.

Op de bodemkaart in is het plangebied wegens bebouwing niet gekarteerd. Iets noordelijk ligt echter een zone die beschreven is als weideveengronden op veenmosveen (pVs-II). Ook op de Geomorfologische kaart van Nederland (DLO Staring Centrum/Rijksgeologische Dienst 1993) is de locatie en een ruime zone er om heen vanwege de ligging binnen de bebouwde kom niet gekarteerd. Op basis van de aanduiding van aangrenzende gebieden lijkt uitgegaan te mogen van een ligging binnen een zone die gekarakteriseerd kan worden als 'ontgonnen veenvlakte al dan niet bedekt met klei en/of zand (2M46).

Een in 2008 uitgevoerd archeologisch proefsleuvenonderzoek op een locatie direct ten westen van het hier besproken plangebied wees uit dat daar voorafgaand aan de aanleg van de huidige bebouwing het terrein was opgehoogd met een zeker 1,5 m dik zandpakket (Hoogendijk, 2008). Ook onderzoek op andere locaties in de nabijheid lijkt aan te geven dat de gehele woonwijk waar het plangebied deel van uitmaakt, voorafgaand aan de aanleg van de bebouwing is opgehoogd. Het exacte moment van het aanbrengen van de ophoging is onbekend, maar aangenomen mag worden dat dit na WO II heeft plaatsgevonden, bij de aanleg van de wijk.

2.4 Bewoningsgeschiedenis

Het veengebied waarin Diemen zich bevindt is grotendeels tussen de 12e en 14e eeuw ontgonnen voor gemengd agrarisch gebruik. Vanuit de ontginningsbases langs de Diem en de Gaasp zijn ontwaterings-slotten gegraven waardoor een strokenverkaveling ontstond. Ook langs de Ouddiemerlaan kwam een ontginningsas tot stand, hier ontstond een lint van boerderijen. Door de daling van de bodem door de oxidatie en de inklinking van het veen werd het gebied steeds vochtiger. Steeds meer land was hierdoor na verloop van tijd alleen nog geschikt voor de veeteelt. De instelling van polders en de kunstmatige bemaling vanaf de 16e eeuw versnelde het proces van bodemdaling nog. In de loop van de 17e en 18e eeuw verdrong de veeteelt de akkerbouw vrijwel geheel.

De meest vroege bebouwing is aangetroffen bij een voormalige terp op de oostoever van de Diem (Overdiemerweg 2). Hier is een stuk funderingshout opgegraven dat dendrochronologisch gedateerd is op 1033. Het dorp Diemen (het huidige Oud-Diemen) is rond 1100 ontstaan. Rond die tijd vestigden zich ongeveer 500 kolonisten, afkomstig uit Utrecht, in het gebied tussen het Diemermeer en de Diem. Deze kolonisten wierpen terpen op aan de Kerkstraat (de huidige Ouddiemerlaan), vanuit hier werd het omliggende gebied ontgonnen. Door het landbouwoverschot had het dorpje al voor 1200 een handels-functie. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat er vanaf de 12e eeuw een houten kerkje heeft gestaan.

In het verleden heeft Diemen veel last gehad van overstromingen, om deze reden werd dan ook in de 13e eeuw de Diemerzeedijk aangelegd. Met behulp van windwatermolens werd in 1629 het Diemermeer drooggemalen, mede vanwege de veiligheid. Water was enerzijds een bron van gevaar maar anderzijds een belangrijk middel voor vervoer. Dit blijkt wel uit de aanleg van de Weespertrekvaart en de Muider-trekvaart in 1638 en 1640. Langs beide kanalen liepen belangrijke handelswegen. Deze wegen kwamen samen bij de brug tussen de Oudekerkerweg en de toenmalige Kerkstraat (de Diemerbrug). Het gehucht Hein Ghijssenbrug kwam op een belangrijk knooppunt te liggen en kreeg al snel de naam Diemerbrug. Op deze plek, iets ten zuiden van het plangebied, werden op grote schaal gebouwen opgericht met een dienstverlenende functie voor het passerende verkeer in de trekvaarten. Door de sterke groei van Diemerbrug ontvolkte het dorp Diemen. Verschillende dorpsvoorzieningen verplaatsten zich naar Diemerbrug (de pastorie in 1770 en de school in 1838). In 1807 werd ook de kerk gesloopt, een jaar later werd er een nieuwe kerk opgericht in Diemerbrug. Diemerbrug nam de centrumfunctie van het gebied over en werd vanaf de 19e eeuw Diemen genoemd, het voormalige Diemen heet sinds die tijd Oud-Diemen.

Met de aanleg van de Gooise tram werd het mogelijk om in (het nieuwe) Diemen te wonen en in Amsterdam te werken, hierdoor nam de bevolkingsgroei sterk toe. Dit proces werd alleen maar versterkt met de komst van vele vormen van industrie vanaf het begin van de 20e eeuw. In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw is de bebouwing in noordelijke richting uitgebreid, op de locatie van het plangebied aan de Ouddiemerlaan is toen een postkantoor gerealiseerd (dat inmiddels weer gesloopt is).

2.5 Historische kaarten

Er zijn verschillende historische kaarten aan de hand waarvan de latere ontwikkeling van het gebied kan worden geïllustreerd. Historische kaarten zijn echter niet altijd even betrouwbaar. Deze zijn vaak een sterk vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid. Lang niet alle huizen en gehuchten werden weergegeven; vaak volstond men met een schetsmatige weergave van de belangrijkste steden en dorpen waarbij enkel de belangrijkste gebouwen werden geschetst (kerken, kastelen, etc.) en wat bebouwing. Soms staat enkel de naam van een gehucht vermeld, zonder dat er bebouwing wordt weergegeven. Bovendien laat de schaal naar de huidige maatstaven vaak te wensen over. Een nieuwe kaart betekent overigens lang niet altijd dat de kaartenmaker werkelijk de situatie in zijn tijd heeft weergegeven. Niet zelden werden nieuwe kaarten op basis van (veel) oudere exemplaren van andere kaartenmakers vervaardigd.

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

De kaart van Beeldsnijder uit 1571 (afbeelding 3) geeft een algemene indruk van de regio, met het Diemermeer (het huidige Watergraafsmeer), het dorp Diemen (huidig Oud-Diemen) en de Diemer- of Hein Ghijssenbrug (huidig Diemen). De Kerkstraat (huidige Ouddiemerlaan) loopt langs de Diemerbrug en Diemen en is schematisch weergegeven met een sloot aan elke zijde. Het plangebied is gelegen aan deze straat, iets ten noorden van de Diemerbrug.

Afbeelding 3. Uitsnede van de kaart van Beeldsnijder uit 1571. De ligging van het plangebied is, bij benadering, roodomcirkeld.

De Nieuwe Atlas van Joan en Willem Blaeu uit 1642 (afbeelding 4) geeft de regio iets minder schematisch weer. Het Diemermeer is hier ingepolderd en de Diemerbrug is weergegeven als kleine nederzetting. Het plangebied is op deze kaart onbebouwd.

Op de kadastrale minuutkaarten uit 1811-1832 wordt de bebouwing nauwkeuriger weergegeven. Deze kaarten zijn, hoewel zeker niet altijd feilloos, in de regel vrij betrouwbaar. Aanwezige bebouwing wordt in principe altijd weergegeven, al is de exacte locatie binnen een perceel niet altijd even nauwkeurig. Op de uitsnede (afbeelding 5) is te zien dat er geen bebouwing in het plangebied aanwezig was op het moment dat de minuut werd vervaardigd, al is het niet mogelijk het huidige plangebied exact te plotten. Perceel 575 lijkt binnen het plangebied te vallen. In de bijbehorende tafel der grondeigenaren kan aanvullende informatie over de eigenaren en het grondgebruik worden opgezocht. Perceel 575 was, samen met het (aan de zuidkant) aangrenzende perceel 582, eigendom van de weduwe R.A.J. Heyendaal. De percelen 575 en 582, evenals het direct ten noorden gelegen perceel 574, waren allemaal in gebruik als weiland.

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

Afbeelding 4. Uitsnede van de Nieuwe Atlas door J. en W. Blaeu uit 1642. De ligging van het plangebied is, bij benadering, roodcirkeld.

Afbeelding 5. Uitsnede van de kadastrale minuutkaart uit 1811-1832 (Diemen en Diemerdam, Noord-Holland, sectie A, blad 03). De ligging van het plangebied is, bij benadering, roodcirkeld.

2.6 Bekende archeologische waarden

Archis is nagelopen op bekende archeologische waarden en eerder uitgevoerde onderzoeken. Er is gebruik gemaakt van de meest recente beschikbare informatie en downloadbare gegevens van Archis III. Alle relevante informatie over monumenten, onderzoeken en waarnemingen binnen een straal van circa 500m om het onderzoeksterrein is geraadpleegd (bijlage 4).

2.6.1 AMK-monumenten

Binnen een straal van ca. 1 km om het plangebied bevinden zich geen AMK-monumenten.

2.6.2 Onderzoeken

Binnen een straal van 500m om het plangebied zijn acht onderzoeken genoemd in Archis (groen gemarkeerd in bijlage 4).

De twee meest zuidelijke onderzoeksgebieden (zaaknummers 2183139100 en 2219816100) binnen de genoemde straal overlappen met de Weespertrekvaart. Het gaat hier om de onderwater- en opwaterfase van een inventariserend veldonderzoek van de waterbodem. De onderzoeken zijn uitgevoerd door Periplus Archeomare in 2007 en 2008. Verdere inhoudelijke informatie ontbreekt.

Zaaknummer 2113438100 op ca. 260m ten zuiden van het plangebied betreft een archeologische begeleiding. In de zuidwesthoek van het onderzoeksgebied is, loodrecht op de Ouddiemerlaan, een noordprofiel gemaakt om zo inzicht te krijgen in de opbouw van de weg. Het profiel doorsnijdt de sloot die langs de weg heeft gelegen en leverde het volgende beeld op: Op de natuurlijke spoellaagjes die in stilstaand water zijn ontstaan ligt een kleiige veenlaag van 0.6m dikte. In deze laag is de sloot uitgegraven tot een diepte van minimaal 0.7m. Op de bodem ligt een 0,2 m dikke laag slib met hierin achttiende-eeuws materiaal. De sloot is in de negentiende-eeuw afgedekt met een 6cm dikke stromat die tot de grenen beschoeiing is gelegd. Over de rietmat en de beschoeiing ligt een pakket aarde met negentiende-eeuws afval dat alles afdekt.

Op ca. 160 m ten oosten van het plangebied bevindt zich het onderzoeksgebied met zaaknummer 2207690100. Het gaat hier om een bureauonderzoek waarin werd bepaald dat het terrein een van oudsher agrarische functie had. Hierdoor is de kans op het aantreffen van archeologische waarden uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd laag. Wel wordt er vermeld dat de naastgelegen gebieden rond het centrum van Diemerbrug, Oud-Diemen en de tussenliggende Ouddiemerlaan hoge trefkansen hebben wat betreft materiaal uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

Door de diepte van de bodemversturende activiteiten werd wel gewaarschuwd voor mogelijke resten van prehistorische bewoning. Deze zijn op Pleistocene afzettingen in de buurt (Bijlmermeerpolder en Weesp) wel aangetroffen. Of de Pleistocene opduiking zich tot Diemen uitstrekt is niet bekend.

Op ca. 250 m ten noorden van het plangebied bevindt zich een onderzoeksgebied met zaaknummer 2197825100/ en hierbinnen zaaknummer 2238243100. Het gaat hier om een inventariserend proefsleuvenonderzoek met een aanvullend booronderzoek. In de zes proefsleuven die aangelegd zijn blijkt de bodemopbouw vrijwel volledig te bestaan uit recente ophogingslagen. De voor dit onderzoek meest relevante sleuf (werkput 1, parallel aan de Ouddiemerlaan) is tot een diepte van 1,18 m -NAP tot plaatselijk 2,42m -NAP verdiept. De bovenste laag bestond uit schoon zand terwijl de onderliggende laag uit een recente ophoging van bouwpuin, veen en klei was opgebouwd. Interessanter zijn de resultaten van de boringen in het oostelijk deel van dit onderzoeksgebied, hieruit blijkt dat op een diepte van 1,7 m onder het maaiveld (ca. 1,9 m -NAP) een intacte ophogingslaag aanwezig is. Deze ophogingslaag is mogelijk een restant van een aan de Ouddiemerlaan gelegen terp. Het aangetroffen aardewerk dateert uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

Zaaknummer 3292912100 op ca. 400 m ten noordoosten van het plangebied, betreft een in 2015 uitgevoerde archeologische begeleiding in plangebied Ouddiemerlaan 112- 142. De archeologische begeleiding had betrekking op de sloop van twee kelders van een reeds eerder gesloopte verzorgingsflat. Voor deze locatie gold een hoge verwachting ten aanzien van de aanwezigheid van archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe Tijd. Bij de archeologische begeleiding is vastgesteld dat zich achter de kelderwanden een pakket schoon zand bevond. Dat betekent dat de oorspronkelijke bouwput zich buiten de huidige kelders uitstrekte. Ook onder de keldervloer was een laag schoon bouw- of funderingszand aanwezig van ca. 40 tot 50 cm dikte. Concluderend kan worden gesteld dat bij de begeleiding geen archeologische laag of niveau is aangetroffen en dat bij de sloopactiviteiten dus geen verstoring van het archeologisch bodemarchief heeft plaatsgevonden. Zaaknummer 2203842100 is een in 2008 uitgevoerd bureauonderzoek. Nadere gegevens hierover zijn niet voorhanden.

2.6.3 Waarnemingen en vondstmeldingen

Binnen een straal van ca. 500m om het plangebied zijn drie verschillende vondstlocaties gemeld in Archis (paars aangegeven in bijlage 4). Deze vallen echter binnen of grenzen aan boven reeds behandelde zaaknummers.

2.7 Verwachtingsmodel

Het bodemarchief in Diemen is rijk aan archeologische overblijfselen uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Met name in Oud Diemen, het centrum van Diemerbrug en langs de Ouddiemerlaan is de trefkans op archeologische resten uit deze perioden vrij hoog.

Hoewel het plangebied zich aan de Ouddiemerlaan en vlak ten noorden van de Diemerbrug bevindt, blijkt uit het historische kaartmateriaal dat het onderzoeksgebied in ieder geval vanaf 1571 uit weiland heeft bestaan. De kans op bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd is hierdoor laag. Wel bestaat er een redelijke kans om parallel aan de Ouddiemerlaan een sloot aan te treffen, ca. 260m zuidelijker langs de Ouddiemerlaan is namelijk een sloot met 18e eeuwse vondstmateriaal aangetroffen. Vermoedelijk is deze ook hier aanwezig.

Ook bestaat er een kans op het aantreffen van oudere, middeleeuwse (ontginnings)boerderijen, daterend vanaf de 12e eeuw.

Oudere overblijfselen zijn naar verwachting niet aanwezig.

3. Samenvatting en advies

In juli 2017 is, in opdracht van Van Riezen & Partners B.V., door Archeologenbureau Argo een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd op het terrein van tien toekomstige woningen aan het Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen, in de gemeente Diemen. Het onderzoek is op zorgvuldige wijze uitgevoerd conform de richtlijnen van de vigerende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 4.0). De aanleiding tot het bureauonderzoek werd gevormd door geplande bodemversturende werkzaamheden die een bedreiging vormden voor eventueel aanwezige archeologische waarden. Het doel van het onderhavige onderzoek was het verwerven van informatie aan de hand van bestaande bronnen over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen het plangebied.

Uit het onderzoek is gebleken dat in het plangebied een kans bestaat op het aantreffen van archeologische resten uit de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd. Er wordt dan ook geadviseerd een vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een verkennend booronderzoek.

De beslissing om bovenstaand advies al dan niet over te nemen (een selectiebesluit) dient door de bevoegde overheid, de gemeente Diemen, te worden genomen.

Tot slot dient te worden vermeld dat, ongeacht dit advies en het selectiebesluit, er een wettelijke meldingsplicht bestaat (Erfgoedwet 2016) mochten er onverhoopt toch archeologische overblijfselen worden aangetroffen.

4. Literatuur

Alders, G.P, E.M. de Breejen, P. Floore & J. Vaars, 2003. *Beleidsnota Cultuurhistorie Diemen*, Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Wormer.

Gawronski, J., R. Tousain, 2008. *Diemen Tolbrug, Archeologische Begeleiding Muiderstraatweg, Diemen (2006)*. AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 11, Amsterdam.

Hoeve, J.A. van der, 1993. *Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland, Diemen*. Provinciaal Bestuur van Noord-Holland, Haarlem.

Hoogendijk, T., 2008. *Inventariserend veldonderzoek (proefsleuven en booronderzoek) Diemen-Noordflank Centrumgebied, gemeente Diemen*. Hollandia reeks 215, Zaandijk.

Hoogendijk, T., 2008. *Archeologisch Bureauonderzoek Diemen - "De Brede Hoed", gemeente Diemen*. Hollandia reeks 219, Zaandijk.

Jacobs, E., 2009. *'Ouddiemerlaan 112-172', gemeente Diemen. Een aanvullende paragraaf behorend bij STAR rapport 186*, Amsterdam.

N.N., 2016. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 4.0*.

<https://archis.cultureelerfgoed.nl/>

<https://archeologieinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/amk-en-ikaw>

<http://topotijdreis.nl/>

BIJLAGE 1. Traject archeologische monumentenzorg: stappenplan

In het "stappenplan archeologie" wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied. Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijke ordeningsproces te kunnen maken.

I. Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij RACM, provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

- aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat. Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
- beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
- beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch-geografische gegevens ;
- een korte impressie over de ontstaansgeschiedenis van het landschap ;
- een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
- beschrijven bekende archeologische waarden ;
- archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de RACM. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies. Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische bescherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
- archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RCE aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewoningssporen uit het verleden;
- beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden:
- aan de hand van de door de RACM ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch onderzoek in aanmerking;
- aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;
- rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervolgttraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken óf er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA). Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

- non-destructieve methoden: geofysische methoden (elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden eventueel in combinatie met remote sensing technieken);
- weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
- destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het "belopen" van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek. Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven.

Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek

Indien het niet mogelijk is een 'behoudenswaardige of beschermenswaardige' vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Archeologisch bureauonderzoek Wilhelminaplantsoen 1 te Diemen

BIJLAGE 2. Tabel archeologische en geologische perioden

Archeologische periode	Tijd (jaren BP)***	Geochronologisch Tijdperk*	Geochronologische Tijd**	Tijd (jaren BP)***
Nieuwe tijd	0-450	Holoceen	Subatlanticum	0-2.400
Late Middeleeuwen	450-900			
Vroege Middeleeuwen	900-1.500			
Laat-Romeinse tijd	1.500-1.620			
Midden-Romeinse tijd	1.620-1.880			
Vroeg-Romeinse tijd	1.880-1.962			
Late IJzertijd	1.962-2.200		Subboreaal	2.400-5.660
Midden IJzertijd	2.200-2.450			
Vroege IJzertijd	2.450-2.750			
Late Bronstijd	2.750-3.050			
Midden Bronstijd	3.050-3.750			
Vroege Bronstijd	3.750-3.950			
Laat Neolithicum	3.950-4.800		Atlanticum	5.660-9.220
Midden Neolithicum	4.800-6.150			
Vroeg Neolithicum	6.150-7.250		Boreaal	9.220-10.640
Laat Mesolithicum	7.250-8.800		Preboreaal	10.640-11.650
Midden Mesolithicum	8.800-9.450	Pleistoceen	Weichselien	11.650-116.000
Vroeg Mesolithicum	9.450-11.150		Eemien	116.000-128.000
Laat Paleolithicum	11.150-36.950		Saalien	128.000-238.000
Midden Paleolithicum	36.950-301.950		Oostermeer	238.000-243.000
			Onbenoemd	243.000-324.000

* Blauw = relatief koud klimaat / Roze = relatief warm klimaat
** Donkerblauw = relatief nat klimaat / Groen = relatief droog klimaat
*** BP = Before Present (Engels voor: vóór heden) is een aanduiding bij het meten van tijd. Met heden wordt het jaar 1950 bedoeld. 100 jaar BP is dus 100 jaar voor 1950, oftewel in het jaar 1850 na Chr.

BIJLAGE 3. Afkortingenlijst

AMK Archeologische Monumenten Kaart

Archis ARChologisch InformatieSysteem: Geografisch InformatieSysteem met archeologische databank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Bevat veelheid aan gegevens omtrent eerder verricht onderzoek en vondstmeldingen in het onderzoeksgebied.

ASB Archeologische Standaard Boorbeschrijving.

C14 Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CAA Centraal Archeologisch Archief.

CHS Cultuurhistorische Hoofdstructuur.

CIS Centraal Informatie Systeem.

CMA Centraal Monumenten Archief.

GIS Geografische InformatieSystemen.

GPS Global Positioning System.

IKAW Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek.

KICH Kennis Infrastructuur CultuurHistorie. Geografisch InformatieSysteem met cultuurhistorische databank met gegevens van drie kennisinstituten op het gebied van cultuurhistorie. Dit zijn de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Directie Kennis van het ministerie van LNV en Alterra (Wageningen Universiteit en Research centrum).

KLIC Kabel- en Leidingen InformatieCentrum.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Op basis van het Verdrag van Malta (Valletta) moet ook in Nederland archeologisch onderzoek aan kwaliteitscriteria voldoen. Net als bij het milieuhygiënische bodembeheer werkt de archeologische sector met een erkenningensysteem (vergunningverlening) en met een op private leest geschoeide kwaliteitsborging, de KNA maakt daar onderdeel van uit.

NAP Normaal Amsterdams Peil (=officieel peilmerk).

NOAA Nationale Onderzoeks Agenda Archeologie.

PvA Plan van Aanpak.

PvE Programma van Eisen.

RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

WAMZ Wet op de Archeologische MonumentenZorg.

BIJLAGE 4. Onderzoeken, vondstmeldingen en waarnemingen op Archis

